

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anno/ Anul XVIII. Nr. 175 Maggio/ Mai 1989

Noi Tracii

Mensile. Spedizione abb. postale Gruppo III 70% - 00187 Roma, Foro Traiano 1/A, Tel.(06)679.77.85

*Detaliu de la patera din tezaurul de la Pietroasa, județul Buzău, sec. V.
Patera (detail). The treasure of Pietroasa, Buzau Country, V-th Centuri.*

RELIGIA GETO-DACILOR

de Pr. D. BĂLAȘA

Este o problemă mult discutată și nerezolvată. Anterior secolului VI î.e.n., geto-dacii adorau focul. În jurul focului se desfășura, mai ales în regiunile muntoase, viața Geto-Dacilor. Vorbind de religia Geto-Dacilor, va trebui să-i diferențiem de aceea a Tracilor propriu-ziși, care slăveau pe Ares, Dionysos și Artemus (Bendis). Geto-Dacii, înainte de regele Zamolxis adorau pe zeița *Hestia* sau *Histia*, care era zeița vetrei și a focului. Hestia era adorată de Sciți în general și era socotită, la aceștia, primul zeu, înaintea lui Zeus și

Geea, numai că în limba scitică, zeiței «Histia i se spune *Tabiti*».¹ Diodor din Sicilia (după anul 21 î.e.n.) spune că la Geți «*care se cred nemuritori, Zamolxis susținea că el a intrat în legătură cu zeița Hestia*», după cum la Iudei, Moise intrase în legătură «cu divinitatea căreia i se spune Iahve».² Iată că Hestia, zeița focului și a vetrei la Geto-Daci, era ceea ce era la iudei Iahve. (Ea fusese cândva regina Sciților în perioada matriarhatului).³ Organizase anumite sărbători, ale primăverii, ale culesului roadelor etc. la care ea îndeplinea rolul de mare preoteasă. Astfel odată cu focul, ea a devenit prima zei-tate la Geto-Daci.

Focul era cultul permanent întreținut de aceștia. Celelalte zeități ce apar pe parcurs nu au adoratori în masă. *Zamolxis, intrând în legătură cu zeița Hestia, a întreprins o serie de reforme religioase, așa cum a făcut Moise la Evrei.* În prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n. scriitorul Hellanicos spune că Zamolxis, înapoindu-se în țară, a dat învățături oamenilor cu privire la nemurirea sufletului. El «a făcut cunoscut Geților din Tracia ritul inițierii religioase». *El le spunea că nici el, nici cei din țovărășia lui nu vor muri, ci vor avea parte de toate bunătățile. (...) Ei spun că cei morți pleacă la Zamolxis și că se vor reîntoarce... Aduc jertfe și benchetuiesc, ca și cum mortul se va reîntoarce*».⁴ Tot Hellanicos spune că Geții cunoșteau pe «Cronos (= timpul) și că el poartă numele de Zamolxis».⁵ Ce sunt inițierile religioase, principiile noi aduse de Zamolxis, este o întrebare la care nu s-a răspuns. Hellanicos, de care am amintit mai sus, spune că Zamolxis ar fi fost grec. Dar Herodot, pe care Hellanicos îl parafrizează, spune că Zamolxis «s-a întors în patria sa» adică în Dacia. Zamolxis era deci dac, și nu grec.⁶ «El avea cunoștințe de astronomie și, întemeiat pe semnele cerești, făcea prorociri».⁷

Prima biserică-școală cu local propriu, în Dacia

Istoricul Herodot (între 444-425 î.e.n.), în lucrarea sa principală spune că a aflat că Zamolxis «*fiind doar un muritor, a fost rob în Samos și anume a lui Pitagora (...) După aceea ajungând liber, strânse bogății mari și, după ce se îmbogăți, se întoarce în patria lui (...), întrucât avusese legături cu grecii și cu Pitagora - un însemnat gânditor al acestora - a clădit o casă pentru adunările bărbaților, în care (se spune) îi primea și îi puneă să benchetuiască pe fruntașii țării, învățându-i că nici el, nici oaspeții săi și nici unul din urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într-un anume loc, unde vor trăi pururi și vor avea parte de toate bunătățile*».⁸ Aceasta este prima biserică-școală publică, cunoscută în Dacia și la care cel dintâi dascăl a fost Zamolxis, elevul lui Pitagora.

Tot Herodot spune că Zamolxis «*a poruncit să i se clădească o locuință subpământeană. Când a fost gata (Zamolxis) a dispărut din mijlocul Traciilor și coborând el, în locuința lui de sub pământ, a trăit acolo vreme de trei ani. Tracii doreau mult să-l aibă, jelindu-l ca pe un mort. În al patrulea an, el le-a apărut și astfel Zamolxis făcu vrednice de crezare învățăturile lui. Iată ce se povestește despre înfăptuirile lui*».

Herodot adaugă că «*în privința lui Zamolxis și a locuinței sale subpământene, nici eu nu resping cele spuse, dar nici nu le dau crezare prea*

*mult; mi se pare însă, că el a trăit cu mulți ani înainte de Pytagoras. Fie Zamolxis om ori vreun daimon (= sufletul mortului) de-al Geților, să-i fie de bine».*⁹ În ceea ce privește situația lui Zamolxis ca rob al lui Pitagora, în Samos, cred că a fost o realitate, deși s-a negat acest lucru. Platon 427-347 î.e.n.), prin gura filosofului Socrate, spune că un medic trac i-a vorbit de «*Zamolxis (...) regele nostru, care este un zeu*».¹⁰ Cum a ajuns el, care era rege, sau înainte de a fi rege și mare preot, rob al lui Pitagora este o problemă deschisă. Așadar bogăția de care vorbește Herodot, o avea de acasă și nicidecum nu o acumulase în Samos. Dacia era una din cele mai bogate țări ale lumii vechi.

În școala lui, Zamolxis îi învățase *cunoștința* (gnoza) de a se face nemuritori.¹¹ Și Herodot lămurește cum știu să se facă nemuritori Geții: «*ei cred că nu mor și că acel care dispare din lumea noastră se duce la daimonul Zamolxis. Unii din ei socotesc că acesta (este) Gebeleizis*».¹² Acesta îi învățase dascălul lor, fiind în viață. Mai relatează că «*acești Traci (Dacii), când tună și fulgeră, trag cu săgețile în sus spre cer și amenință divinitatea (care provoacă aceste fenomene), deoarece cred că nu există un alt zeu în afară de al lor*».¹³ Care este această putere cu care ei se luptă, vom vedea mai jos. Dealtfel izvoarele de informație antice, trebuiesc bine cumpănite, întrucât ele sunt consemnate «din auzite» și interpretate de scriitorii respectivi așa cum li s-a părut lor. Dar Zamolxis a învățat pe Daci astronomia (făcea și astrologie) și medicina. Medicii daci erau chiar superiori medicilor elini. Platon (filosof și poet elen, (427-347 î.e.n.) spune: «*Tot așa e, Charmides, și cu acest descântec. Eu (Socrate) l-am învățat acolo în tabără, de la un thrac, unul din medicii lui Zamolxis (în textele antice sunt mai multe variante în ceea ce privește unele foneme ale numelui zeului dac; mai frecvente: Zalmoxis, Zamolxis, Salmexis) despre care se zice că stăpânesc meșteșugul de a te face nemuritor. Și spunea Thracul acesta că medicii helleni pe bună dreptate iau seama la cele ce tocmai le pomeneam; numai că Zalmoxis, adăugă el, regele nostru care e zeu, arată că după cum nu trebuie să încercăm a vindeca ochii fără să vindecăm capul, ori capul fără să ținem seama de trup, tot astfel nici trupul nu poate fi însănătoșit fără suflet. Aceasta este și pricina pentru care medicii helleni nu izbutesc să vindece cele mai multe boli; ei nu se ridică până la întregul de care ar trebui să se îngrijească. Iar dacă acestuia nu-i merge bine, nici partea nu se poate însănătoși*».¹⁴

Descoperirea unor geme gnostice pe pământul Daciei, duce la concluzia că doctrina gnosticismului era cunoscută Geto-Dacilor. Urmărind principiile gnosticismului, atât pe cât ele ne sunt cunoscute, vom înțelege în parte cele consemnate de vechii scriitori cu privire la cultura lor filosofică religioasă.

Gnosticismul

Gnosticismul a fost «un fenomen religios cu caracter sincretist, având idei din diferite culte vechi, păgâne», la care s-au adăugat pe parcurs «unele din iudaism și creștinism». Numele gnosticismului vine de la cuvântul *gnoză* = *cunoaștere*. Aceasta aparținea numai celor inițiați. Gnosticismul era încer-

careea de a face din «știință» o înțelegere superioară a religiei; o privire a misterelor ei. El raționaliza religia. «Gnoza» era deci o filosofie religioasă. Fondul comun al diferitelor sisteme gnostice «este dualismul, emanaționismul și mântuirea prin gnoză». Dualismul admite două principii veșnice: spiritul divin și materia, două elemente opuse. «Lumea materială nu este opera lui Dumnezeu, ci a unui Dimiurg, un eon inferior, emanat din divinitate, în urma celorlalți. Cu aceasta gnosticismul înlătură creația biblică și aceasta pentru a nu face din Dumnezeu autorul răului». «Eonii erau figuri din vechea mitologie sau personificarea unor noțiuni filosofice. Ei provin din principiul divin prin emanație, fie câte unul, fie perechi: un eon masculin și unul feminin. Numărul lor variază la gnostici, ajungând până la 365 sau chiar mai mulți (365 ceruri ori 7 eoni). Dimiurg, creatorul lumii, este cel din urmă (...). El este Dumnezeul ideilor. El este numit și (căpetenie). Cea mai înaltă emanație este eonul superior, numit mintea, rațiunea sau cuvântul. Lui i s-a încredințat opera mântuirii lumii. Eonii, numiți și îngeri, formează laolaltă «pliroma = împărăția binelui și a luminii, a principiului divin și bun. Imperiul răului, al materiei, se cheamă kenoma». «Mântuirea este concepută de gnostici ca un proces cosmic. Ea însemnează scăpare, eliberare de materie, dizolvarea lumii materiale, sensuale, prin separarea elementelor și reîntoarcerea absolutului în sine însuși. La aceasta se ajunge prin gnoză... Spiritele au fost închise în materie, prin crearea lumii de către Dimiurg (ele se găsesc în oameni, în animale, în plante), mântuirea constă în descătușarea acestor două părți din împărăția materială a lumii și restabilirea lor în pliroma, împărăția spirituală» a tuturor bunurilor. Morții nu vor învia.¹⁵

Am arătat că Zamolxis a dat «învățăături oamenilor cu privire la nemurirea sufletului» și că el a făcut cunoscut Geților din Tracia ritul inițierii religioase». Am amintit că Zamolxis, elevul lui Pitagora, venind în Dacia «a clădit o casă pentru adunările bărbaților, în care îi primea și îi puneă să benchetuiască pe frunțașii țării, învățându-i că nici el, nici oaspeții săi și nici unul din urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într-un anume loc, unde vor trăi pururi și vor avea parte de toate bunătățile». Dar aceste bunătăți se găsesc în «pliroma», formulată de gnostici.

Din punct de vedere organizatoric, gnosticii purtau «diferite forme și nume, ca biserici, secte, colegii, adunări, diatribe, școli - formând comunități, asociații ascetice culte misterice. În sectele lor se intra după o inițiere prin diferite rituri și cu depunere de jurământ că nu vor descoperi altora misterele încredințate lor. Unii considerau «căsătoria instituită de diavol». Secta aceasta o găsim și la Daci. Sectele gnostice aveau mare legătură cu religia iudaică. Între acestea se numără: *Cainiții*, sectă gnostică, ce-și trage numele de la Cain, personaj negativ, biblic. După ei, Dumnezeu din Biblie, creatorul era «de o natură foarte imperfectă, plin de ignoranță și de mândrie. Cainiții onorau persoanele stigmatizate de Biblie. Dumnezeu lui Abel era inferior celui al lui Cain. Cainiții erau protejați de câte un înger (eon).¹⁶ Ei erau acuzați de imoralitate.

Altă sectă gnostică era aceea a *Esenienilor*. Membrii ei trăiau în comun. Căsătoria era interzisă. Despre această sectă se știe foarte puțin. Despre ei, Iosif Flaviu (între anii 93-94, e.n.) spune că aveau bunurile «în

devălmășie, iar bogatul nu se bucura întru nimic mai mult de cele ce are decât acela care nu are nici-un fel de avere». Numărul lor era de peste 4.000. «Ei nu-și iau neveste și nici nu obișnuiesc să aibă sclavi, pe de-o parte socotind că robia duce la nedreptăți, pe de alta dându-și seama că se ivește astfel prilej de răzvrătire. Aceștia trăiesc prin ei înșiși și se folosesc de serviciile pe care și le pot face unii altora.

*Aleg - prin vot - un fel de perceptori ai veniturilor și ai roadelor ce le produce pământul, aceia fiind niște bărbați corecți, iar preoții iau asupra lor pregătirea grâului și a alimentelor. Aceștia nu trăiesc într-un fel deosebit de-al celorlalți oameni, ci traiul lor seamănă cu al așa numiților polistai de la Daci. Iată că și această sectă gnostică este atestată documentar la Daci. Strabon vorbește despre existența lor.¹⁷ De fapt devălmășia s-a păstrat la Daco-Români până în jurul anului 1800. Constatarea lui Iosif Flaviu este un argument în favoarea existenței gnosticismului la Daci, sub toate formele. Strabon (în sec. I, î.e.n.) consemnează afirmația lui Posidoniu că Misii nu mănâncă «vietăți» (carne). Se hrănesc numai cu miere, lapte și brânză. Unii traci, spune tot el «își petrec viața fără legături cu femeile, numindu-se ctiști (= întemeietori),¹⁸ deci la fel ca esenienii. Iată de ce trebuie să ținem cont de faptul că la Daci casta preoților era inițiată în astrologie, medicină și își însușise filosofia gnostică sub multiple forme și din cele mai vechi timpuri. În comunicarea lui Ion Banu intitulată *Zamolxis și fenomenul sectant*,¹⁹ citim: «Esenienii numiți *therapeuți* cereau medicului să se ocupe atât de sănătatea trupului, cât și de a sufletului. Platon afirmă că «zeul-medic Zamolxis» înțelegea rostul practicii tămăduitoare exact în același fel».²⁰ Tot Posidoniu spune că «a dăinuie la Geți obiceiul pitagoreic, adus lor de Zamolxis, de a nu se atinge de carnea animalelor».²¹*

Altă sectă gnostică ce avea legătură cu religia iudaică era aceea a Ofiților, iar doctrina lor se numea Ofism.

Ofiții este un nume general dat la o serie de comunități gnostice. În această categorie se află *naasenienii* sau ofiții propriu-ziși, *perații*, *cainiții* (de care am vorbit mai sus), *setiții*, apoi grupe mai puțin cunoscute, cum sunt: sethianii, stratioticii, fibioniții, barborienii, barberioții și alții. Caracterul lor comun era rolul atribuit în simbolismul *lor cultului șarpelui*. Aproape la toate sectele adoratoare ale șarpelui în antichitate, șarpele simboliza o putere salvatoare, tămăduitoare. În scrierile sfinte ale Bisericii creștine, acești gnostici puneau în evidență istoria lui Moise și a șarpelui de aramă (*Numeri XXI*), amintit de Iisus Hristos (*Ev. Ioan*, III, 14). Șarpele reprezenta de obicei elementul umed, roditor prin excelență, care străbate totul și de unde emană eonii încarnați cei mai diferiți. Șarpele este asemănat cu licornul (inorogul). Printr-un joc de cuvinte se apropia cuvântul grec *navs* (= *templu*) de cuvântul semit *nahas* (= *șarpe*) și s-a declarat inseparabilă ideea de cult de aceea de șarpe.²²

«În ofism joacă mare rol șarpele, mijlocitor al gnozei, adică al cunoștinței către oameni, fie ca principiu rău, fie ca principiu bun. Dumnezeuul Iudeilor ținea pe oameni departe de cunoștință (gnoză); pe aceasta a adus-o șarpele, de aceea unii îl adorau. În morală unii erau asceți severi, alții desfrânați».²³

Iată ce citim în lucrarea actuală *Engleza pentru medici*:²⁴: «*Șarpele*, sculptat pe porțile instituțiilor medicale și spitalelor, imprimat pe sigilii și documente, folosit ca însemn al corpului medical, imprimat pe prima pagină a cărților, este mereu prezent Caduceul, însemnul și simbolul vindecării - un baston, două aripi la capătul lui și doi șerpi încolăciți pe el. Un simbol care sugerează cu puterea lui de simbol, vaste domenii ale experienței. În anticele temple ale Orientului se folosea, în riturile vindecării, șarpele viu. Cu timpul el a fost înlocuit cu simbolul șarpelui. Șerpii încolăciți apăreau și printre ieroglifele egiptene. Opuși și echilibrați, șerpii, mascul și femelă, purtătorii vieții și vindecării apar pe pereții templelor din India. Vechii Evrei îl aveau ca emblemă - șarpele de aramă ridicat de Moise pe un toiag - să-l poată vedea poporul și să fie vindecat. Din vechiul Babilon, simbolul, un toiag încolăcit de doi șerpi, a fost dus în Grecia. Simbolul dispăru multe secole, apoi reapăru. Și-a făcut drum prin Europa, în mod misterios, până a ajuns în Anglia. În lunga sa călătorie, deasupra lui apăreau porumbei, uneori chiar grifoni, iar în Grecia i s-au adăugat aripile heraldului. Uneori doar un baston simplu, dar întotdeauna era încolăcit de șerpi. În România, simbolul este un șarpe încolăcind o cupă».

Steagul dacic

În *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*²⁵ citim: *dracon* (gr. drakon «balaur, șarpe») emblemă zoomorfă a Dacilor. Reprezentat ca un mare șarpe, fantastic, cu cap de lup și coamă bogată, este figurat de obicei în perechi, câte două exemplare. Cele mai vechi imagini plastice ale d. sunt cele de pe Columna lui Traian, unde apare purtat ca drapel în vârful unei hampe etc. H. Daicoviciu citează aici diferitele piese antice în care apare șarpele. În aceeași lucrare, Radu Florescu tratează la cuvântul *șarpele*, diferitele piese antice pe care acesta apare. Celebră este statuia șarpele fantastic din «tezaurul de sculpturi» de la Tomis.²⁶ Acesta nu poate fi socotit numai ca un obiect de artă. Aducând în față această piesă unicat, ajungem la concluzia că Geto-Dacii au împărtășit din cele mai vechi timpuri gnosticismul ofit. Romulus Vulcănescu menționează că pe Columna lui Traian apare, între altele, «*stindardul sacru balaurul dac cu cap de lup*, înfipt într-o prăjină, și emblema mitic dacă». Tot el prezintă «balaurul dac, după V. Pârvan» și «*Steag de luptă*» dac incizat pe un vas de lut.²⁷ Pe o tablă de plumb apare și un cavaler, purtând bipenna și un drapel cu dracon fluturând în vânt.²⁸

V. Pârvan vorbește de «balaurul dacic cu cap de lup», prelungit în chip de șarpe (pe Columnă) «prin niște fâșii de stofă, care la bătaia vântului se umflau și alcătuiau o flamură septentiformă orizontală». El crede că ar fi vorba de o fiară fantastică.²⁹ Mihai Coman scrie că stindardul dacic «ar fi derivat» din acel «draco» (i.e. șarpe) ce confirma victoria asupra puterilor întunericului și furtunii.³⁰

Personal, nu cred că steagul dacic reprezintă figura unui lup, ci șarpele ridicat de Moise în pustie, emblemaofiților daci. În secolul II e.n., un gnostic, Carpocrat din Alexandria, prezintă adepților săi o gnoză anti-iudaică, păgână, panteistă. Acesta pune pe aceeași linie cu Hristos «pe filosofii (Pita-

gora, Platon, Aristotel) ale căror chipuri le așeza în locașurile de cult ale sec-tei». El învâța comunitatea bunurilor și a femeilor.³¹ Adăugăm aici că multe din bisericile noastre au în exterior, deasupra brâului median (a șarpelui) figurile filosofilor, înțelepților lumii vechi și ale sibilelor. Cităm: Voronețul,³² Lainici (Gorj) ș.a. Se păstrează și azi alte urme clare de ofism în Biserica Ortodoxă Română. Jețurile, cel arhieresc și al puterii de stat, sunt împodobite cu draconi și alte ființe similare. Bisericile de lemn sunt înconju-rate cu un brâu în tornadă, care e format din doi șerpi răsuciți, ale căror capete se ridică pe stâlpii ușilor de la intrare. În Gorj, în 1968, am văzut la porțile curților, doi șerpi sculptați. Ei se apropiau (pe cosoroaba care uea stâlpii) de o pasăre în zbor. Însuși brâul care înconjoară bisericile de zid, por-nește de la șerpii răsuciți, care înconjoară bisericile de lemn.

Șarpele casei

Fiecare casă, după o credință multimilenară, are șarpele ei protector. El nu e veninos și nu trebuie omorât. Îmi făcusem o casă nouă (la Sutești, în jud. Vâlcea) de circa un an, când în 1946 am găsit pe scară un șarpe încolăcit. Am luat o bătă și l-am omorât. Toți vecinii mi-au reproșat că nu trebuia să-l omor că era «șarpele casei care aduce bine și ferește de rele». Consider că și acest crez era un rest din ofismul dacic. Se menționează în antichitate cavale-rul vânător, având în față, «încolăcit pe un arbore cu coroană evazată, șarpele - geniul bun al casei»³³ Această piesă nu a fost pusă în legătură cu ofismul iudaic.

Florin Olteanu, Crina Călin și Valeria Matei, analizând balada *Șar-pele*, afirmă că ea se prezintă ca un mesaj cultural arhetipal referitor la pregătirea primilor născuți în funcția de «pater familias», în arta vânătorii, dobândirea înțelepciunii în momentul istoric al trecerii de la matriarhat la patriarhat. Ca manifestare a cultului ofiolatriei la Geto-Daci, studiată și des-cifrată cu atenție, balada *Șarpele* se dezvăluie ca un proces de inițiere în școala lui Zalmoxe. La Geto-Daci simbolul șarpelui reprezenta spiritul strămoșilor, marea lor înțelepciune (Silvia Chițimia) și datorită regenerării... era simbolul nemuririi lui Zalmoxe. Șarpele era unul din simbolurile zeiței Hecate (tracă) a cărei școală o găsim încă în preistorie».³⁴

Gemele gnostice descoperite în Dacia Romană

De la gemele gnostice cu caracter bine distinct ofit am ajuns la conclu-zia de mai sus. Ele au fost publicate și analizate de cercetătorii: Ion Barnes, Lucia Țeposu-David, Gh. Ștefan, D. Tudor, Gh. Popilian, Doina Bonea, Radu Ocheșeanu, Bucur Mitrea, P. Diaconu și I.I. Russu. Un studiu analitic asupra lor a publicat pr. Ion Ionescu.³⁵ Ele au fost atribuite gnosticizmului din secolele II-III. În total, în țara noastră se află în număr de zece. Se știe că gnosticizmul are forme vechi. Anumite forme au fost aduse de Zamolxis, pre-luate de la Pitagora, în secolul VI, înainte de era noastră. Figurile de cocoș sau o pasăre acvilină, cu doi șerpi în loc de picioare demonstrează caracterul secret al gnosticizmului de nuanță ofită, iudaică. Cele care nu au nici un ele-

ment creștin, sunt desigur anterioare lui Hristos. Așa gema gnostică de la Poralisum (aflată azi la Muzeul de istorie din Cluj), Gema gnostică de la Poralisum aflată azi în Muzeul orașului Zalău.³⁶ «Ab angelis CCCLIV coelos institutos et mundum in honore Abraxa cuius momen hune in habebat numerum computantum» (Tertulian). 365 este numărul eonilor «care provin din principiul divin prin emanație. Eonii sunt numiți și îngeri și «formează Pliroma», împărția tuturor bunurilor spirituale. Chiar «asupra omului Iisus s-a coborât eonul Hristos». Materia va fi distrusă «printr-un foc care se va ridica din adâncurile materiei».³⁷

Gema gnostică ofită de la Constanța (Muzeul arheologic) «are gravat un șarpe ce privește spre stânga, cu partea inferioară a trunchiului încolăcită, având un cap de leu ce poartă o cunună formată din nouă raze»,³⁸ poate fi socotită cea mai veche și cu mult anterioară erei noastre.

Gema gnostică aflată la Muzeul Porțile de Fier (de la Drobeta Turnu Severin), cu figura de cocoș și picioare de șarpe pe o parte, iar pe alta «IAO MAPIA» este fără îndoială o gemă creștină, de nuanță ofită, Maria nefiind altă persoană decât mama lui Iisus. Tot geme gnostice creștine și deci mai noi, anterioare edictului de la Milano (313) sunt gemele: cea de la Potaissa (Turda), gema gnostică «din Transilvania» ca și gema de la Romula ce reprezintă doi pești atârnați de brațele crucii.³⁹ Acestea din urmă dovedesc prezența gnosticismului creștin în Dacia. Dealtfel, problema gnosticismului nu a fost suficient tratată. În ceea ce privește *steagul dacic*, simbolul ofit am observat că pe geme șarpele apare cu cap de leu, ca și alte forme, după cum cel de la Tomis apare cu cap de oaie.

În concluzie: drapelul dacic era drapelul *Dacilor ofiți, un șarpe susținut în dreptul gâtului pe un baston de alun sau de corn*.

Incinerarea

Vechea credință în focul sacru (a cărui preoteasă era Hestia), ca și faptul că materia era sediul răului, după gnostici, a dus la purificarea prin foc, eliberarea spiritului divin de materie, prin *incinerare*. De aceea corpurile vechilor gnostici daci erau arse ritual pentru ca materia să dispară, să se întoarcă în ceea ce a fost inițial. Cei mai cu stare se bucurau de a li se aduna câteva oscioare incinerate și o mână de cenușă, care se așezau într-o oală cu capac și o îngropau în vatra comună sau în vatra casei. Toate urnele funerare de incinerare marchează răspândirea gnosticismului în special în lumea dacică. Unde se găsește o urnă funerară este vorba de credința în gnoză.

Datorită gnosticismului atât de răspândit la Geto-Daci, creștinismul aici a luat-o înaintea față de alte popoare păgâne mediteraneene. Ba, ceva mai mult, gnosticismul de nuanță iudaică concura creștinismul paulin. Epifania sau Teofania de la 6 ian. (în amintirea botezului Domnului) se sărbătorește și de gnostici.⁴⁰ Datorită creștinismului pur, incinerarea gnostică a fost înlocuită cu înmormântarea propriu-zisă, în timp ce calculele astronomice în legătură cu sărbătorile mari, au fost preluate de Biserica creștină (calculul pascal etc). De asemenea *Pliroma* a devenit mult râvnită *Împărăție a cerurilor*, care era unul și același lucru. Așa cum Geto-Dacii de rit zamolxian dau buzna să între

în Pliroma, tot așa și martirii creștini primeau cu seninătate moartea pentru a intra în Împărăția Cerurilor, unde aveau să beneficieze de bunurile pe care «ochiul nu le-a văzut, urechia nu le-a auzit și la mintea omului nu s-au suit» (Sf. Apostol Pavel). Atributul de *daimon* ce apare la Zamolxis, nu este decât un concept gnostic. În ceea ce privește pielea de urs, este bine să se știe că la naștere copiii în general erau înveliți în piei obișnuite (de oaie, de capră), sau mai scumpe (de lup, de urs etc). Peștera nu este altceva decât locuința primitivă a căpitanilor de triburi, unde își aflau adăpost și protecție în luptele intestine. Mulțimea pădurilor în care erau atâția lupi, ca și țara Lupionea... este cu totul alta decât Dacia. Filosofia primitivă gnostică, cunoscută Dacilor, nu trebuie neglijată când se discută această problemă.

Gnosticii se pare că îmbrățișând creștinismul s-au perpetuat multă vreme, după anul 325.

Așa mozaicul unei biserici descoperit în 1957; la Quesr el Lebia (de la vechea Olbia) «o mică comună din Pentapolis sediul unei Episcopii, având în vedere cele trei reprezentări personificate *Kosmesis* (= podoaba, cosmosul) *Ktisis* (= fundamentul) și *Ananeosis* (= reînnoirea), precum și celelalte: farul din Alexandria, statuia lui Helias etc.»,⁴¹ mă fac să cred că este vorba de o biserică gnostico-creștină în sec. VI. Așa că nu este de mirare că până în secolul XIX, doi șerpi răsuciți în tornadă înconjurau bisericile de lemn, iar jețurile (al puterii laice și arhieresc) au și azi elemente ofite. Nu mai amintesc cărja arhierescă ce are sus brațe care se termină cu două capete de șerpi. Toate nu sunt decât reminiscențe gnostice, ofite, care încep cu Zamolxis și se păstrează și azi în biserică. Este cunoscut faptul că în 1945, în Egiptul de Sus s-a descoperit într-un mare chiup, o bibliotecă gnostică creștină, din sec. III-IV.⁴²

Zamolxis împărtășise credința mai sus arătată de la Pitagora. Tot el a adus în Dacia, între altele, «Diagrama lui Pitagora», identificată de noi pe monumentul funerar al unui negustor de vinuri din Alexandria (sec. IV), descoperit la Tomis, și pe o cărămidă de la fosta mănăstire Stănești-Vâlcea.⁴³

NOTE

1. *Fontes*, I, 32-33.
2. *Ibidem*, I, 188-189.
3. *Ibidem*, I, 57.
4. *Ibidem*, I, 21.
5. *Ibidem*, I, 21; vezi și Mnaneas, prima jumătate a secolului II î.e.n. în *Fontes*, I, 157.
6. *Fontes*, I, 49.
7. *Ibidem*, I, 231.
8. *Ibidem*, I, 48-49.
9. *Ibidem*, I, 49; Ion Horațiu Crișan, p. 346; Ovidiu Drimba, I, p. 801.
10. *Fontes*, I, 101.
11. I.H. Crișan, pp. 346-347.
12. *Fontes*, I, 48-49; I.H. Crișan, p. 345.
13. *Fontes*, I, 4; 49.
14. *Probleme fundamentale...*, pp. 43-44; *Fontes*, I, 101.
15. Vezi: *Istoria bisericească universală*, I, București, 1956, pp. 115-117.
16. Parafrazare după *La grande encyclopédie*, tom. 8, Pons, 787.
17. *Fontes*, I, 413.
18. *Ibidem*, I, 227.
19. Ion Banu, *Zamolxis și fenomenul sectant*, în «Noi Tracii», 1976, decembrie, pp. 1-5.
20. *Fontes*, I, 227.
21. *Ibidem*, I, 231.
22. *La grande encyclopédie*, tom. 25, Paris, p. 418.
23. *Istoria bisericească universală*, vol.cit., p. 120.
24. Viorica Dănilă, *Engleza pentru medici*, Ed. II-a, Editura Medicală, București, 1981, pp. 22-23.

«COEFICIENTUL 4» ȘI POSIBILELE ARGUMENTE PENTRU O RECONSIDERARE A NUMĂRULUI POPULAȚIEI DACO-GETICE

de Prof. Dr. ANTON MOISIN

Puține probleme în istorie se ridică la gradul de dificultate pe care îl prezintă chestiunea clarificării datelor demografice reale din trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat. Într-adevăr, în vechime recensămintele erau o raritate. Era nevoie de spiritul de ordine și de geniul organizatoric al unui popor cum era cel roman, pentru ca ele să se poată realiza și atunci încă nu fără dificultăți. Așa stând lucrurile, ceea ce știm astăzi despre evoluția demografică din vechime reprezintă doar frânturi de realitate. Partea cea mai grea însă nu e totuși aceasta, deoarece din frânturi, așezate cu migală într-un mozaic posibil, s-ar putea deduce cu aproximație logică o verosimilă imagine a realității de mult pierdute în umbrele istoriei. Din nefericire, însăși amintitele frânturi au fost repede supuse schimbării, din cele mai felurite cauze. Molime, războaie, năvăliri, refugieri, mutări forțate, foamete, înflorire economică, ruinare economică, înrobiri, pierderi teritoriale și câte altele n-au încetat să asalteze mersul demografic firesc al popoarelor, provocând coborâri și urcări, fluctuații neconținute. Istoricul care vrea să clarifice adevărul evoluției demografice în plan istoric se află în situația unui matematician care are de rezolvat o ecuație cu multe necunoscute. Dificultățile sunt foarte mari și nu e de mirare că istoricii preferă îndeobște terenuri cu mai puține... minusuri mișcătoare decât terenul demografiei istorice. Riscurile sunt deosebite și obiecțiile pot surveni din toate părțile.

Și totuși, un efort mai susținut se impune și aici. Nu greșim dacă afirmăm că el se cere mobilizat de un anumit curaj în plan științific. Un asemenea curaj l-am întâlnit în articolul «Istoria antică între enigmă și miracol», aparținând prof. dr. J. C. Drăgan. Domnia sa propune un fir călăuzitor logic, anume «coeficientul 4». Despre ce este vorba? Pornind de la recensămintele ordonate în statul roman în anii 28 și 8 î.e.n. și în anul 8 e.n., care au dat o medie a populației din teritoriile fostului stat roman de 65.000.000, și de la numărul populației actuale de pe același teritoriu, istoricul J.C. Drăgan a stabilit că între situația de acum două milenii și situația de astăzi este raportul 1:4. «De exemplu, Italia avea atunci 16 milioane, astăzi are aproape 60 de milioane; Hispania 9 milioane atunci, 36 milioane azi; Gallia 12 milioane, acum 53 milioane (fără să calculăm sporul artificial de două-trei milioane de arabi și de negri). (...) Sistemul nostru este confirmat de rezultatul cercetărilor istoricului odris Alexander Fol. Pornind de la date care amintesc unele efective militare ale regatului Odrisiei, Alexander Fol este de părere că aceasta avea un număr de 2.400.000 locuitori (Bulgaria are astăzi opt milioane).»¹ Partea solidă a acestui calcul este faptul că se bazează pe

date certe (puținele existente de atunci) din antichitate, raportate la date certe actuale. Deci, suportul matematic este rezistent. Și suportul logic este rezistent, după părerea noastră, deoarece se înțelege implicit următorul fapt: întrucât toate teritoriile luate în discuție au făcut parte din același continent, ba mai mult, din același imperiu, deci au împărtășit cam aceleași vicisitudini istorice (năvala migratorilor, epidemii la scară europeană și altele) și populația lor s-a dezvoltat în linii mari asemănător. Ceea ce este plauzibil. Desigur, dacă am lua ca termen de comparație un spațiu geo-politic izolat vreme de secole (cum ar fi de pildă cel japonez), termenii problemei ar suferi unele modificări. Însă, limitându-ne la teritoriile fostului Imperiu Roman, nu putem remarca, pentru provinciile europene, situații radical deosebite; de pildă, și Italia și Hispania au fost lovite de migrații ca și Dacia, chiar dacă efectele nu vor fi fost matematic egale. Ca atare, apare logic faptul că istoricul J.C. Drăgan, după ce stabilește «coeficientul 4» pentru teritoriile amintite, îl aplică și în cazul Daciei: «Pentru provinciile Raetia, Pannonia, Odrisia și Dacia nu avem date demografice, dar, aplicând coeficientul 4 credem că putem să avem cu aproximație numărul populației acestora în antichitate. De exemplu, Dacia, inclusiv provincia răsăriteană dintre Prut și Nistru, numără astăzi peste 24/28 milioane de locuitori. Împărțind la patru, înseamnă că, în anumite momente, ea număra în antichitate 6-7 milioane de locuitori».² Și adaugă: «Ținând seama de aceste cifre, afirmațiile lui Criton, medicul lui Traian, potrivit cărora 500.000 de Daci au fost luați prizonieri, nu ni se mai pare o cifră exagerată, ci, dimpotrivă, confirmată. Dacă Tiberius Plautius Silvanus Aelianus, guvernatorul Moesiei, strămută în sudul fluviului 100.000 de Daci, numai din regiunile aflate în nordul gurilor Dunării, atunci era posibil ca populația din toată Dacia să se ridice la 500.000».³

Coeficientul propus de istoricul J.C. Drăgan reprezintă, în lumina celor arătate, un punct nou de discuție privitor la realitatea demografică a Daciei. Până în prezent s-a admis că populația Daciei Romane nu ar fi depășit un milion de oameni, punct de vedere urmat de însuși prof. dr. J.C. Drăgan, care s-a raliat aprecierii istoricului Vasile Pârvan - după cum însăși Domnia sa o spune în articolul citat - până la descoperirea «coeficientului 4». Argumentele care pot susține o apropiere de cifra orientativă avansată de prof. dr. J.C. Drăgan sunt însă, după părerea noastră, demne de luat în dezbateră. Le vom expune așa cum ne apar nouă:

1. Cifra de 1 milion se referă numai la Dacia Romană. Dar ea nu cuprindea decât o parte din Dacia regilor (Oltenia, Banatul, o parte din Transilvania și o fâșie din Muntenia). Dacii liberi ocupau cel puțin un teritoriu egal. Dobrogea era separată. Ori, cifra avansată de istoricul J.C. Drăgan se referă la *toate* teritoriile fostei Dacii a regilor, nu doar la Dacia Romană, și numai la *unele momente* din istoria ei, desigur la cele mai favorabile. Apoi, mai trebuie luată în seamă creșterea populației într-un secol și jumătate de stăpânire romană. Pentru că, așa cum calculează Aurel Stoicanu, dacă am admite la începutul stăpânirii romane în Dacia Romană o populație de numai 800.000 de locuitori, aceștia «cu un spor anual de șapte la mia de locuitori, devin, în anul 271, 2,4 milioane».⁴ Așadar, cifra de 1 milion nu poate fi acceptată static nici măcar pentru Dacia Romană; în plus, Dacii liberi nu au

fost luați în calcul.

2. Unul dintre momentele favorabile din punct de vedere demografic pentru neamul Daco-Geților a fost desigur acela al domniei îndelungate a regelui Burebista. Armata de 200.000 de oșteni despre care ni se relatează că marele rege putea să o mobilizeze,⁵ nu putea fi strânsă decât dintr-un mare popor. În general, după cum reiese cu ușurință din studierea istoriei războaielor, raportul dintre numărul ostașilor și numărul populației reprezintă cel mult 1:10. Pentru armata permanentă el e mult mai mic. De pildă, «oastea cea mare» a domnitorului Moldovei Ștefan cel Mare, de 40.000 de oșteni, reprezenta mobilizarea generală la o populație de minimum 400.000 de locuitori. Deci, 200.000 de ostași nu puteau fi strânși, după calculul de mai sus, dintr-o populație mai mică de două milioane, dar, evident, puteau fi mobilizați cu atât mai lesne cu cât populația depășea mai mult această cifră.

3. Armata permanentă a Imperiului Roman se ridica la 400.000 de soldați (la o populație de peste șaiszeci de milioane). Dintre aceștia, 1/10 (40.000) se aflau cantonați în Dacia Romană, atât pentru a asigura paza în interior cât și pentru a face față atacurilor Dacilor liberi. Întrucât întreg Imperiul se afla în situația de a pretinde o permanentă supraveghiere internă și de frontieră, rezultă că fiecărui eșalon de 40.000 de soldați profesioniști îi revenea pentru apărare sau supraveghiere o populație de circa șase-șase milioane și jumătate de oameni. Acest calcul se întâlnește curios de exact cu cel propus din alt unghi de vedere de prof. dr. J.C.Drăgan. Pentru că populația de apărare era aceea din Dacia Romană, iar populația de supravegheat era aceea din teritoriile Dacilor liberi, însă ambele făceau parte din Dacia regilor (inclusiv Dobrogea și Basarabia).

4. Faptul că izvoarele istorice operează în cazul Dacilor aproape numai cu cifre de sute de mii (armată de două sute de mii de soldați, o sută de mii de Daci strămutați de la frontieră, încă cincizeci de mii strămutați prin 11-12 e.n. din Câmpia Munteniei în Tracia de către generalul Sextus Aelius Catus,⁶ alți 500.000 luați prizonieri), ca și anvergura luptelor în care au fost implicați Dacii (zdrobirea armatei regelui Lisimach, nimicirea completă a armatei de 30.000 de soldați ai generalului Zepyron în Bugeac numai cu forțele sale, înfruntarea timp de decenii a armatei romane etc.), arată că pe ansamblul Daciei, populația trebuie să se fi cifrat la un număr de milioane. Altfel nu se poate înțelege cum a pierdut prin strămutare sau prizonierat 650.000 de oameni, cum a suportat atâtea războaie sângeroase și totuși a păstrat numai pentru teritoriul Daciei Romane 1 milion de oameni, după toate aceste pierderi uriașe (suportate de altfel de poporul dac fără urmări serioase).

5. Că lucrurile stau astfel o dovedesc persistentele și formidabilele atacuri ale Dacilor liberi contra Daciei Romane, ajungând să treacă peste ea ca un tăvălug, în pofida zecilor de mii de soldați romani, răzbătând adânc și la sudul Dunării. Pentru ca Dacii liberi, la un secol și jumătate după cucerirea Daciei de către romani, să posede o asemenea forță militară, înseamnă că aveau o bază demografică puternică. Relativul echilibru militar dintre Dacia Romană și Dacii liberi sugerează un posibil echilibru al bazei demografice între cele două zone ale fostei Dacii a regilor, deci un număr al Dacilor liberi

care să se apropie de 1 milion (socotiți în total în vest, nord și est).

6. Faptul că în mileniul de migrațiuni care a urmat după retragerea Romanilor din Dacia, populația daco-romană nu numai că nu și-a pierdut caracterul romanic dar a izbutit să-i romanizeze și pe Dacii liberi, în plus rezistând etnic tuturor infiltrărilor etnice străine (Goți, Huni, Avari, Gepizi, Slavi, Bulgari, Pecenegi, Uzi, Cumani, Unguri, Tătari), ba chiar asimilând elementele rămase aici, este în mod logic un argument pentru teza că Daco-Romanii și Dacii liberi existenți după anul 271 e.n. aici erau foarte numeroși (la scara acelor vremuri). Dealtfel, nu este deloc lipsit de semnificație faptul că în Transilvania, după cucerirea maghiară, Românii au rămas net majoritari față de Ungurii, Sașii și Secuii din Transilvania luați la un loc.

Considerăm bine venită și de actualitate poziția adoptată de prof. dr. J. C. Drăgan în vederea unei reevaluări a numărului populației din Dacia. O reconsiderare a acestui număr - după cum se vede, nu gratuită ci sprijinită pe calcule logice - este de natură să aducă un sprijin sporit efortului de explicare și argumentare a unor aspecte foarte importante din cadrul procesului de formare a poporului român și de dăinuire neîntreruptă a sa în actualul teritoriu, aspecte pe care adversarii istoriei noastre ar dori să le vadă surpate înseși la temelii lor, din care face parte și istoria demografică.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1. J.C.Drăgan, *Istoria antică între enigmă și miracol (în loc de concluzii)*, în «Noi Tracii»(Roma-Milano), anul XVII, nr. 161, aprilie 1988, p. 7.
2. Ibidem
3. J.C.Drăgan, *o.c.*, p.7-8
4. Aurel Stoicanu, *Administrația și ofițerimea romană în Dacia*, în NOI TRACII (Roma-Milano), anul XVI, nr. 154; septembrie 1987, p. 23
5. Strabo, *Geografia*, VII, 3, 13; la Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 107
6. Strabo, VII, 3, 10; la H. Daicoviciu, *op.cit.* p. 188).

Continuare de la p. 9: Pr. D. BĂLAȘA, RELIGIA GETO-DACILOR

25. Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu și Lucian Roșu, *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, 1980, p. 138.
26. *Ibidem*, p. 26.
27. Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei, București, 1987, pp. 108-109. Veși și *Istoria militară a poporului român*, I, p. 77.
28. R. Florescu, H. Daicoviciu, L. Roșu, *Dicționar.cit.*, p. 87.
29. V. Pârvan, *Getica*, pp. 519-520.
30. Mihai Coman, *Mitologie românească*, I, Ed. Minerva, București, 1986, p. 191.
31. *Istoria bisericăscă*, vol.cit., p. 121.
32. Silviu Dragomir, *Voroneț. Canoane care nu sunt obligatorii*, în revista «Noi Tracii», 1987, iulie-august, pp. 11-16.
33. Relief de la Tomis. M.A.C. în *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, p. 86.
34. Florin Olteanu, Crina Călin și Valeria Matei, *Balada Șarpele, arhetip geto-dacic*, în «Noi Tracii», 1987, octombrie, p. 16
35. În revista «Mitropolia Olteniei», Craiova, 1973, pp. 88-96.
36. N. Gudes, *Parolissum*, București, 1986, p. 112. Vezi și p. 11.
37. *Istoria bisericăscă*, p. 120.
38. În revista «Mitropolia Olteniei», 1973, p. 91.
39. *Ibidem*. Vezi foto între paginile 96-97.
40. *Istoria bisericăscă*, I, 1956, p. 154.
41. Vezi revista «Mitropolia Olteniei», 1958, pp. 144-145.
42. *Ibidem*, pp. 120-141.

ÎNCEPUTURILE SCRISULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

de Prof. Dr. I. C. CHIȚIMIA

Continuare din numărul precedent

5. ALTE CONSIDERAȚII ȘI ARGUMENTE PENTRU CEL MAI VECHI SCRIS ÎN LIMBA ROMÂNĂ

În seria de secvențe anterioare am schițat elementele, legate între ele organic, care duc la concluzia unui scris în limba română înainte de a se folosi scrisul în limba slavonă. Această schițare, efectuată fără acribie, ca o imagine generală, inteligibilă pentru oricine, poate fi completată cu noi și multe alte argumente și exemple lingvistice sau de altă natură.

Din exemplele date, ca simple mostre, dar mai ales din cele copleșitor de multe pe care le conțin textele rotacizante, se pot observa și descifra trei straturi de limbă: unul, cel mai vechi, înainte de a se scrie la noi în limba slavă, altul al unor retraduceri cu folosirea traducerilor vechi, dar și folosirea textelor slavone și, în fine, al treilea, care este al còpiilor târzii cu anumite elemente de exprimare nouă, pentru că scriitorii lor nu erau simpli copişti, ca niște mașini-robot, mecanice, ci oameni de carte (la vremea respectivă) și își putea îngădui înlocuirea unor expresii cu altele mai potrivite și mai exacte sau mai vii, mai cu seamă când în vreun fel puteau face comparația aceluiași text transpus într-o altă limbă, ceea ce se poate presupune.

Deocamdată, pentru eventuali sceptici și pentru cei care rămân cumva obstinați la știința veche, dăm o altă serie de urme vechi cu comentarii mai largi și cu eventuale comparații mai extinse. Astfel, vb. *a cumpli* (din lat. *complere* în contaminare însă cu *compellere*), cu sensul de «a sfârși», dar și «a prăpădi», apare (împreună cu derivatele lui) în vechile psaltiri rotacizante, acolo unde în textul latin (în uz după secolul al XIII-lea) apar variat sinonimele: *deficere*, *perdere*, *disperdere*, *exterminare* etc. Importanța lui crește însă în frază prin comparație cu alte traduceri ale textului respectiv. De exemplu, Ps. Scheiană 17,38: «Măru (mân, urmăresc) vrăjmașii miei și-i agiungu și *nu me tornu* până *se cumplu-i* (până nu-i distrug)». Dacă aici textul latin din evul mediu târziu conține remanierea expresiilor: «Persequar inimicos meos, et comprehendam illos; et *non convertar donec deficient*» (păstrez ortografia și punctuația textului) și dacă textul slavon are formele lui: «*i ne vâzvrašta se*, dondeže *skončaat sja*», înseamnă că expresiile *nu me tornu* (apare mai des decât *înturna*; de reamintit și *torna, torna, fratre*), precum și *se cumplu-i* sunt reminiscențe dintr-o foarte veche traducere în limba română. Coresi, care urmărește în general și în bună măsură vechea traducere, are în finalul versetului său textul slavon: «Mân vrăjmașii miei și-i ajung, și *nu mă torn* până *sfrășii*». Așadar, Coresi evită aici pe *cumpli*, pentru că nu mai era înțeles bine nici ca termen livresc.

Pe parcursul textului însă, obișnuindu-se cu acest termen repetat în vechea traducere, Coresi îl reproduce întocmai, dar înlocuiește, în schimb, unde îl întâlnește, pe *mesereare* (milă), dovadă că nici acesta nu era viabil. Astfel, versetul din Ps.Sch. 142, 12: «Și (în) *miserearea* ta *cumpli* dracii miei (și) în mila ta stârpește pe vrăjmașii mei), și *pierzi* toți cei ce *dodeiră* (chinuiră) sufletul meu, că eu *șerb*ul tăi sântu», cu corespondentul latin: «Et in *miseriordia* tua *disperdes* inimicos meos. Et *perdes* omnes, qui tribulant animam meam: quoniam ego *servus* tuus sum» are la Coresi formularea: «Și cu *milostea* ta *cumpli* dracii miei. Și *pierzi* toți ce *dodeiră* sufletul meu, că eu *șerb*ul tău sânt». Deci, Coresi schimbă pe *mesereare* în *miloste* (existent în textul slavon: i milostia tvoja), păstrează însă pe *cumpli* (*potrjabis* din textul slavon dat în paralelă n-avea viață în limba română, nici măcar scrisă); păstrează și pe *șerb*, provenind, după cum se vede, din textul latin, deși în cel slavonesc se găsea *rab* (rob: «jako az rab tvoi esm»). *Rob* s-a împământenit în limba română în noi relații sociale, iar *șerb* a însemnat la început simplu *serv*, *slugă*. De remarcat și faptul că *drac* a avut primordial sensul de «vrăjmaș», iar *dodeiră*, dintr-un vb.slav *dodejati*, are corespondent în textul slavon paralel al lui Coresi pe *stazati*, cu sens sinonimic, încât Coresi urmează vechea traducere în limba română. De fapt, în textul lui este reluat de cele mai multe ori, după vechea traducere, și *mesereare*, căruia îi prelungește tradiția. Acolo unde îl folosește, termenul există identic în *Psaltirea Scheiană*. În același fel, Coresi reia de multe ori pe *a cumpli* și derivatele lui, care nu erau dintre elementele curente în limba română.

Dar, pentru a dovedi mai mult existența unei traduceri vechi dintr-un text latin, vom da, între altele, un exemplu, care arată neînțelegerea textului tradus și perpetuarea transpunerii inexacte. Un verset latin sună: «*Inimici* defecerunt frameae in finem: et civitates eorum dextruxisti. *Periit* memoria eorum cum sonitu», cu corespondentul românesc Ps.Sch. 9,7: «*Dracului* scăzură armele în *cumplit*, și cetățile-i spârșeși. *Peri pamitea* lui cu *suru* (cu sunet)», ceea ce Coresi reia aidoma: «*peri pomeana* lui cu sunet». Dar *sonitus*, -us cu sensul de «zgomot (de arme)» este confundat aci cu *sonus*, -i (de orice fel). Dacă traducerea s-ar fi făcut direct din textul slavon (fără nici un auxiliar vechi), acolo cuvântul nu lăsa loc la abateri: «pogiba pamjat ego să *șumom*» (pieri amintirea lui cu *zgomot*). Se observă însă că textul slavon nu este absent în acest verset, deci confuzia provine evident din latinește, iar ea a rămas până în cea mai recentă ediție românească (1982): «perit-a pomenirea lor în *sunet*).

Prezența traducerii vechi la retraducere se întâlnește la tot pasul, ca, de pildă, într-un alt verset: «Ție uruia (unuia) greșiiu și hiclesigu între tire (întru tine) *feciu*; ca să dereptezi-te în cuvenele tale și *se venci* cându veri giudeca», în formularea latină: «Tibi soli peccavi, et malum coram te *feci*: ut justificeris in sermonibus tuis, et *vincās* cum judicaris». Retușând fonetismele, Coresi reproduce întocmai întreaga frază din vechea traducere, dar îndreaptă *se venci* în *să învingi*, fiindcă pe bună dreptate forma întâlnită i se părea arhaică. Înseși deci retușările lui Coresi (și ele sunt multe și variate) denotă că formele sau lexemele înlocuite i se păreau inactuale. Pe de altă parte, în versetul de mai sus elementele de proveniență latină domină copios.

Între elementele vechi intrate în grai viu caracteristic sau din viu grai în traducerea veche este vb. *a la* (a spăla), înscris rar în textele vechi: «Ce mai vartosu *me lă* de fărălegea mea, și de păcatele mele *scură-me*»,⁶ cu bază în «*Amplius lava me* ab iniquitate mea; et a peccato meo *munda-me*». Desigur, versiunea veche latină nu va

fi sunat exact ca aici. Coresi păstrează vechea traducere și schimbă numai pe *scură-me* în *curățește-mă*, *căci și de data aceasta vb. a scura*, dintr-un *excurare*, era simțit ca învechit.

Pentru amestecul copiștilor, de care am vorbit la început, vom da un singur exemplu comparativ între Coresi și vechea traducere. În general, Coresi, respectând în mare măsură o serie de forme care deveniseră ca niște embleme pentru textul Psaltirii românești vechi: *mesereare*, *pănătare*, *a cumpli* etc., încearcă să-i dea textului viață cu elemente pe cât posibil noi. O singură dată pare mai «bătrân» decât traducerea întrebuițată, când spune: «*Iară eu în mulția mesereriei tale intra-voiu în casa ta*», pentru ca în textul urmat să vedem: «*E eu în mulția milusteniei tale intraiu în casa ta.*»⁷ Dialectismul vechi *milustinie* pentru *milostenie* și acesta în locul lui *mesereare*, respectat de Coresi (care nu respectă totuși pe *e* din *et*), este o dovadă peremptorie a intervenției unuia dintre copiștii textului vechi, dându-i o factură nouă.

În final se mai poate spune că dacă pentru cuvintele-reminiscențe și echivalentele lor, consemnate în cele mai vechi texte scrise în limba română: *mesereare - milă*, *părătare - pătimire*, *păraț - grumaz cerul gurii*, *a cumpli - a sfârși* (*zdrobi*) etc.etc., se face un examen statistic, semantic, morfologic și de altă natură, se poate plasa fiecare termen, în linii mari, într-o istorie parțială a lexicului, cu reflexe și pentru ce au însemnat vechile etape ale scrisului în limba română, practicat foarte probabil primordial înainte de a se fi folosit scrisul în slavonă. Merită însă considerații și anumite probleme intrate în discuție, filologice și istorice.

6. DISCUȚII ȘI «PERCUȚII» DOCUMENTARE

A. La articolul nostru din «*Revista de istorie și teorie literară*», 2/1981: *Urme probabile ale unei vechi traduceri din latină în «Psaltirea Scheiană»*, Ion Gheție vine cu opiniile sale publicate în «*Limba Română*», 2/1982: *A existat un izvor latin al psaltirilor românești din secolul al XVI-lea?*

Formularea unui asemenea titlu înseamnă de obicei că se încearcă o argumentare contrară. În realitate, cu toate opiniile sale sofisticate în ce privește raritatea, vechimea, viabilitatea sau «nesincronizarea» unor termeni intrați în discuție, autorul admite, până la urmă, că s-au folosit pentru traduceri din secolul al XVI-lea texte latine. Se străduiește chiar să aducă noi probe. Este curios însă că n-a făcut-o până acum.

Totuși, Gheție nu iese din secolul al XVI-lea. El crede că traduceri s-au făcut în acest secol, când ar fi fost întrebuițate deodată izvoare latine și slavone. Personal, însă, am spus și susținem în continuare că textele păstrate sunt copii nu după traduceri contemporane sau cu puțin timp mai devreme, ci după traduceri efectuate mult mai înainte. Aceste traduceri s-au folosit de traduceri și mai vechi din latinește în limba română, precum și de texte slavone (pentru a se menține în ritul și dogma ortodoxă, împământenite definitiv). În asemenea traduceri s-au păstrat deci numai anumite urme din cele mai vechi traduceri din limba latină, pentru că în ele s-au infiltrat și elemente de limbă nouă sub influența slavonă, iar aceste urme s-au transmis de asemenea copiilor păstrate. Așadar, între ce am spus noi și ce spune Ion Gheție este o deosebire.

În ce privește argumentele autorului, ele sunt învălmășite și nesigure. Dacă afirmă că, în lipsa unei dialectologii istorice, nu putem ști dacă unii termeni, conside-

rați arhaici și neviabili, n-au avut circulație în viul grai de atunci, același lucru se poate spune și pentru unele reminiscențe lexicale prelungite textual până mai târziu, care nu se dovedesc a fi circulat viu și intens, afară de anumite elemente din care am dat exemple în altă parte, intrate în limbajul cotidian al maselor sau intrate din limbajul lor viu în scris. În fond, se poate observa că ceea ce a fost într-adevăr viu în scrisul secolului al XVI-lea (fiindcă nu se scria chiar într-o limbă păsărească) a persistat în limba vie a întregului popor.

Dealtfel, există posibilitatea mai sigură de a vedea că unii termeni erau livrești și învechiți, neviabili. O găsim în *Psaltirea slavo-română* (1577) a lui Coresi, care modelează și retușează o copie de tipul *Psaltirii Scheiene* (nu putem spune că a avut în mână chiar acest manuscris) și, deși păstrează frecvent aroma lexicală a retraducerii, unde textul era inteligibil, el înlocuiește mulți termeni arhaici. De pildă, pentru un verset, de care am mai vorbit din *Psaltirea Scheiană*: «În ce chip *deșiră* cerbul la izvoarele apelor, așa *jeluiaște* sufletul meu cătră tire, *Zeu*» (Ps. 41,2), Coresi schimbă pe *deșiră*, rămas din textul latin, cu *jeluiaște* și aduce limbajul la zi: «În ce chip *jeluiaște* cerbul la izvoarele apelor, așa *jeluiaște* sufletul meu cătră tine, *Doamne*». Dar în versetul următor al copiei: «Însetă sufletul meu cătră Zeul tare și viu; cându veri-voiu și ivi-me-voiu feaței Zeului» (notez că pentru z apare peste tot fonetismul de origine veche dz, pe care l-am simplificat), Coresi nu schimbă decât pe *însetă* prin *însetoșă*, pentru că textul i se părea perfect inteligibil. Exemplele de înlocuire de către Coresi a unor termeni deveniți ininteligibili cu lexeme viabile sunt numeroase. Iată încă unul elocvent. Copia întrebuințată de el avea: «Se lepească-se limba mea de *părațul* meu»,⁸ iar în cartea lui apare: «Se lepească-se limba mea de *grumazul* meu». Același lucru se observă, de asemenea, în versetul: «După *meserearea* ta învie-mă, și feri-voi mărturia rostului tău»⁹, la Coresi: «După *milostea* ta învie-mă și feri-voiu mărturia rostului tău». Pe *rost* (gură) nu l-a înlocuit, pentru că el intrase într-adevăr în graiul viu de atunci. Așadar, există modalități de detectare a cuvintelor neviabile în secolul al XVI-lea. Dealtfel, termenii simțiți ca neviabili în acest veac nu mai apar deloc în secolul următor, ca de pildă *mesereare* în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, destinată lecturii literare și nu serviciului religios.

Dar curios ni se pare faptul că, la exemplele folosite personal din O. Denuşianu cu corespondențele lor latine ad litteram, Ion Gheție încă se îndoiește serios de legătura textului în limba română cu cel latinesc (p.184). Probabilitatea însă ca în asemenea cazuri să fie vorba de o simplă coincidență din întâmplare, matematic vorbind, este de 1 la mai mult de un milion. De asemenea, dacă la sondajul făcut de autor între *Psaltirea Scheiană* (cu urmele cele mai multe dintr-un text latin) și *Vulgata*, a găsit, cum spune, coincidențe în procent de 30-35%, aceasta este foarte mult și întărește ideea legăturii între textul românesc și cel latin. În orice caz, nu s-ar putea presupune că traducerea s-a făcut deodată după două texte, unul latin și altul slavon, ci că (ținând noi seama de neviabilitatea unor termeni latini și de viabilitatea altora de origine slavonă) s-a făcut întâi o traducere din latină în limba română, refăcută apoi târziu după un text slavon.

În altă ordine de idei, răspundem autorului că *nu putură mene* a rezultat totuși din neînțelegerea lui *non potuerint nihi* (nu mă învinseră), în nici-un caz din *ibo ne prjamogoše mene*, care înseamnă clar «nu mă învinseră».¹⁰ În ce privește numerotarea versetelor în manuscrisul *Psaltirii Scheiene*, ea se poate reconstitui după punctuația cu chinovar și alte semne; cât despre Coresi, continuitatea versetului respectiv

este clară, atât în secvența slavonă, cât și în corespondentul românesc.

În concluzie, legătura textelor românești păstrate în copie cu traduceri vechi din latinește se bazează pe date care nu pot fi nesocotite.

În ultim moment, ne intră în mână volumul colectiv recent *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*. București, 1932, în care unii autori (între care și Gheție) admit posibilitatea unor traduceri mai vechi.

B. În «Contemporanul» din 2 aprilie 1982, Dumitru Șerbu publică articolul *O scriere în limba română la anul 1100*. Autorul se întemeiază pe o notă scoasă dintr-o carte apărută la Praga, în 1846, *Sazavo - Emauscoje svjatoje blagověstevovanie*, intrată în posesia lui Andrei Șaguna și folosită întâi de N. Bălășescu în *Gramatica română* (1848), căruia Șaguna i-a atras atenția asupra notei, comentată și de Șaguna mai târziu în *Istoria Bisericii Ortodoxe* (1860). În notă se spune că într-un act al papei Inocențiu al IV-lea (1243-1258) se vorbește de traducerea de către Români în limba lor a *Liturghiei slave de rit grecesc*, pe la începutul secolului al XII-lea (în actul dat ca din 1248 se spune: «cu un secol și jumătate» mai devreme). De existența unei asemenea traduceri a vorbit și I.G. Sbiera, până când, aspru criticat de R. Rösler, a revenit în *Contribuiri pentru o istorie soșială*¹¹ și, urmând pe Roesler, nu mai admite ce spusese cei dinainte și el însuși, ci afirmă că nota nu este reproducerea actului papal, ci comentariul editorului cărții de la Praga, V.Hanka, care, pomenind, în 1846, de traduceri cu «un secol și jumătate în urmă», înseamnă că se referea la traduceri românești de la finele secolului al XVII-lea. D. Șerbu nu amintește nimic de acest lucru și este totuși necesar, pentru că numai așa de explică faptul că, după intervenția lui Sbiera, nimeni nu s-a mai referit ulterior la nota înscrisă de N. Bălășescu, Andrei Șaguna, D. Iarcu și alții.¹²

În realitate, Sbiera s-a speriat degeaba, pentru că lucrurile stau altfel. Deși Hanka s-a dat uneori la mistificări,¹³ totuși, de data aceasta, editând și comentând un text vechi, într-una din notele sale vorbește de un act emis în 880 de papa Ioan al XVIII pentru Slavii din Moravia și Boemia, confirmat pe urmă de Inocențiu al IV-lea în 1248 (ambele acte menționate de textul editat, cu reproducerea de pasaje din ultimul act, în care se arată că «Valahii din Dacia» au tradus Liturghia slavă în «limba lor vernaculară» (populară), cu un secol și jumătate mai înainte (vix ab hinc sesquiseculo), ceea ce duce la îngemănarea veacurilor XI și XII.

Actul lui Inocențiu a fost și el probabil reconfirmat mai pe urmă și nu se știe de la care din ele pleacă cu informația sa Hanka. În orice caz, consemnarea unor asemenea acte nu este o invenție gratuită, iar spusele din ele vor putea fi verificate la identificarea actelor respective. În fond, este vremea când Vaticanul începe să lupte insistent pentru câștigarea Românilor de partea lui și o făcea prin recomandarea traducerii cărților liturgice în limba lor (prin «liturghie» trebuie să înțelegem aceste cărți).

În subsidiar, notăm că prof. Ion M. Bota, specialist în probleme de cultură română veche, are un articol..., *Vechimea culturii scrise în limba română*, în care pleacă de la aceeași notă a lui V. Hanka, încadrată larg cu date istorice și filologice, foarte interesante fiind documentele citate din secolul al XIV-lea, care atestă acțiuni de sprijinire a unei culturi românești în limba poporului de către personalități ale vremii, în special în Transilvania.

În final, se poate spune că se adună tot mai multe date (alături de atâtea noi descoperiri de obiecte și forme culturale) pentru confirmarea unui scris vechi în limba română, mult mai vechi decât s-a crezut până acum.

NOTE

5. *Psaltirea Scheiană*, 50, 6.
 6. *Ibidem*, 50, 4.
 7. *Ibidem*, 5, 9.
 8. *Ibidem*, 136, 6.
 9. *Ibidem*, 118, 88.
 10. Vezi și glosarul din Ion Bogdan, *Cronica lui Manasses*, București, 1922, p. 388: *prjamošti* - a birui).
 11. G. Sbiera, *Contribuiri la o istorie soșială*, Cernăuți, 1906.
 12. Vezi și Al.Meres, *O traducere în limba română în jurul anului 1100?*, în «Contemporanul», 14 mai 1982.
 13. Prof. I. C. Chișimia, *Considerații finale la «Inelul și năframa» lui B.P. Hasdeu*, în «Manuscriptum», 1980, nr. 3.
-

IL PROGRAMMA DEL VI SYMPOSIUM INTERNAZIONALE DI TRACOLOGIA

I Traci nel Mediterraneo (ricerche storico-culturali nelle quattro penisole mediterranee: Anatolia, Haemus, Italia, Iberia)

organizzato dal Centro Europeo Studi Traci
in collaborazione con

il Dipartimento di Linguistica ed il Dipartimento di Scienze dell'Antichità «Giorgio Pasquali» dell'Università degli Studi di Firenze, sotto gli auspici dell'Accademia Toscana di Scienze e Lettere «La Colombaria» e con l'adesione dell'Accademia Internazionale Medicea.

FIRENZE, 11 - 13 Maggio 1989

SALA DEL SYMPOSIUM
Accademia Toscana di Scienze e Lettere «La Colombaria»
Via S. Egidio, 21-23, Firenze

COMITATO PROGRAMMA

Costantino Dragàn
Alexander Fol
Carlo A. Mastrelli

Fondazione Europea Dragàn (Milano)
Istituto di Tracologia (Sofia)
Università degli Studi (Firenze)

SEGRETERIA DEL SYMPOSIUM

Emilio Davanzo
Raoul di Fiorino

Fondazione Europea Dragàn (Milano)
Accademia Internazionale Medicea (Firenze)

LE LINGUE DEL SYMPOSIUM SONO: Italiano, francese, inglese

PARTECIPANTI

Dinu Adameşteanu	Museo Nazionale (Policoro)
Francesco Adorno	Accademia Toscana di Scienze e Lettere «La Colombaria» (Firenze)
Azedine Beschaouch	Fondation Nationale pour la Traduction et l'Établissement des Textes et des Etudes (Tunisia)
Luigi Beschi	Dipartimento di Scienze dell'Antichità «Giorgio Pasquali», Università di Firenze (Fi)
Giovannangelo Camporeale	Dipartimento di Scienze dell'Antichità «Giorgio Pasquali», Università di Firenze (Fi)
Gabriel Chiusbăian	Ministero della Giustizia (Bucarest)
Maria Čičikova	Istituto di Archeologia (Sofia)
Franco Crevatin	Università di Trieste (Trieste)
Sabino d'Acunto	Società Dante Alighieri (Isernia)
Raoul di Fiorino	Accademia Internazionale Medicea (Firenze)
Kamen Dimitrov	Istituto di Archeologia (Sofia)
Costantino Dragăn	Fondazione Europea Dragăn (Milano)
Cornelia Ewigleben	Museum für Kunst und Gewerbe (Hamburg)
Nermin Vlora Falaschi	Scrittrice (Roma)
Alexander Fol	Istituto di Tracologia (Sofia)
Valeria Fol	Istituto di Storia dell'Arte (Sofia)
Pelio Fronzaroli	Dipartimento di Linguistica Università di Firenze (Firenze)
Leonid Gindin	Istituto di Studi Slavi e Balcanici (Mosca)
Steven Hirsch	Tufts University (Boston)
Gabriel Iliescu	Ministero della Sanità (Bucarest)
Jerzy Kolendo	Istituto di Storia Antica (Varsavia)
Hedviga Luchavova	Traduttrice (Bratislava)
Ivan Marazov	Istituto di Storia dell'Arte (Sofia)
Carlo Alberto Mastrelli	Università di Firenze (Firenze)
Nicolaj Merpert	Istituto di Archeologia (Mosca)
Domenico Minervini	Insegnante (Roma)
John Novak	Boston College (Boston)
Mehmet Ozdogan	Università di Istanbul (Istanbul)
Ştefan Pascu	Accademia di Romania (Cluj-Napoca)
Émil Poenaru	Università di Brasov (Brasov)
Kalin Porojanov	Istituto di Tracologia (Sofia)
Giovanni Pugliese Carratelli	Accademia dei Lincei (Roma)
Peter Romsauer	Accademia Slovacca di Scienze (Nitra)
Dimitrios Samsaris	Università di Jannina (Jannina)
Claudio Saporetti	Università di Pisa (Pisa)
Carlo Sirtori	Accademia Internazionale Medicea (Firenze)
Antonio Tavares	Università di Lisbona (Lisbona)
Norman Totten	Bentley College (Boston)
Diamandis Tryandaphillos	Museo di Archeologia (Komotini)
Margarita Vaklinova	Istituto di Archeologia (Sofia)
Traian Valdman	Redazione «Noi Tracii» (Milano)
Ovidiu Varga	Consiglio della Cultura e dell'Educazione (Bucarest)
Romulus Vulcanescu	Accademia di Scienze Sociali e Politiche (Bucarest)
Jordanka Youroukova	Istituto di Archeologia (Sofia)

PROGRAMMA

Presidente del Symposium:
Giovanni Pugliese Carratelli

Giovedì, 11 Maggio 1989

SESSIONE DI INAUGURAZIONE

09.00-09.30 Costantino Dragàn - Francesco Adorno
Giovannangelo Camporeale - Alexander Fol
Pelio Fronzaroli - Carlo Sirtori

SESSIONE I

Presidente: Alexander Fol

09.30-11.00 Costantino Dragàn
I Traci nel Mediterraneo
Sabino d'Acunto
Prima che il Mediterraneo fosse «Mare Nostrum»
Ivan Marazov
Idéologie royale thrace

11.00-11.30 Pausa

11.30-13.00 Gabriel Iliescu
I Geti e gli Ittiti nel contesto indo-europeo
Domenico Minervini
Traci, Tirreni, Tenochi
Ștefan Pascu
I Traco-Daci nella storiografia europea
Kamen Dimitrov
Thrace and Asia Minor in the Early Hellenistic Age

Giovedì, 11 Maggio 1989

SESSIONE II

Presidente: Costantino Dragàn

16.00-17.30 Alexander Fol
Thracés et Pelasges dans la Méditerranée
Norman Totten
*Mediterranean motifs, scripts and artifacts found
in Precolombian America*
Franco Crevatin
Migrazioni: mito e storia

17.30-18.00 Pausa

18.00-19.30 Luigi Beschi
Bendis, grande dea dei Traci, ad Atene
Valeria Fol
L'art thrace à l'époque préclassique

John Novak
The symbol of Dragon in Thracian and Rumanian mythology
Emil Poenaru
Le calendrier dace

Venerdi, 12 Maggio 1989

SESSIONE III

Presidente: Ștefan Pascu

- 09.30-11.00 Nikolaj Merpert
The Proto-Thracians
Diamandis Tryandaphillos
La civilisation mégalitique de la Thrace
Peter Romsauer
*Interconnections between Central
and South Eastern Europe (II-I Mil.b.C.)*
- 11.00-11.30 Pausa
- 11.30-13.00 Cornelia Ewigleben
The jewellery of the grave-mound in Vratsa
Maria Čičikova
*Notes sur l'architecture funéraire thrace (IV-III siècles a.C.)
et ses relations avec les régions voisines*
Margarita Vaklinova
Les Thrace dans les Rhodopes
Romulus Vulcănescu
Traci dei mari del bacino mediterraneo

Venerdi, 12 Maggio 1989

SESSIONE IV

Presidente: Steven Hirsch

- 16.00-17.30 Mehmet Ozdogan
New discoveries in South-Eastern Thrace (IV-I Mil.b.C.)
Kalin Porojanov
Thracia Pontica (IV-I Mil.b.C.)
Antonio Tavares
*Contatti dei popoli circum-mediterranei con il Sud
del Portogallo nella protostoria*
- 17.30-18.00 Pausa
- 18.00-19.30 Dimitrios Samsaris
La diaspora thrace dans la Méditerranée

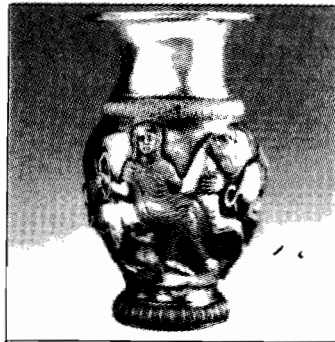
Jordanka Youroukova
Les monnaies thraces dans la Mediterranée
Jerzy Kolendo
Natione Bessus: les Thraces dans la flotte romaine
Azedine Beschouch
*La mention d'une cité Thrace inconnue
dans l'inscription latine de Tunisie*

Sabato, 13 Maggio 1989

SESSIONE V

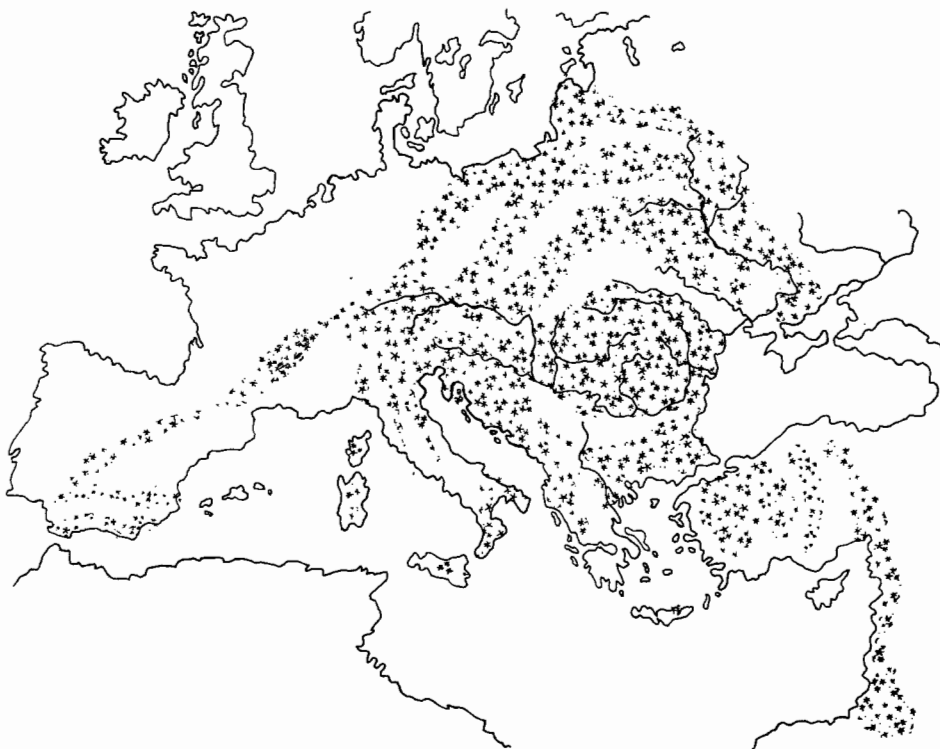
Presidente: Carlo Alberto Mastrelli

- 09.30-11.00 Leonid Gindin
Les Thraces en Anatolie
Steven Hirsch
The deportation of the Paeonians
Nermin Vlora Falaschi
Idioma comune dei Pelasgi in Italia e nell'Haemus
- 11.00-11.30 Pausa
- 11.30-13.00 Dinu Adameşteanu
*Aspetti archeologici nell'Italia Meridionale
prima dell'era classica*
Ovidiu Varga
Vestigia trace nella musica dei popoli mediterranei
Gabriel Chiusbăian
La culture juridique des Thraces
- 13.00-13.30 Conclusioni generali

Anfora con motivi caratteristici traci (Rogosen, Bulgaria)

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Pr. D. Bălașa, <i>Religia Geto-Dacilor</i>	1
Prof. Dr. Anton Moisin, « <i>Coeficientul 4</i> » și posibilele argumente pentru o reconsiderare a numărului populației daco-getice	10
Prof. Dr. I.C. Chițimia, <i>Începuturile scrisului în limba română (II)</i>	14
<i>Il Programma del VI Symposium Internazionale di Tracologia</i>	19

NOI TRACII
Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A, Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78 e del 3.6.1988
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)